

MCU SURANAREE JOURNAL

วารสาร
มจร สุรนารีสาร

MSJ
VOL.3 NO.2/2025

ปีที่ 3 ฉบับที่ 2 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2568) VOL.3 NO.2 (May–August 2025)

บทวิจารณ์หนังสือ : Book Review

สถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน

The Sangha (Monastic Institution) and Contemporary Society

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

สถาบันสงฆ์
กับ
สังคมปัจจุบัน

วิเคราะห์ปัญหาสำคัญและ
แนะแนวทางการศึกษาและวิจัยแก้ไข
"ปัญหาหลังใบวงการคณะสงฆ์"

พระอนันต์ อภินนโท (ผากา) , พระครูโสภณจิตตภาสิม
Phra Anan Adinandho (Phaka), Phra Kru Sophon Chitta Phirom
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonratchasima Campus

ISSN : 2985-1106 (Print)

ISSN : 3088-1382 (Online)

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา
เพจ : สำนักวิชาการ มจร สุรนารีสาร

บทวิจารณ์หนังสือ : Book Review

สถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน

พระอนันต์ อภินนโท (ผากา)¹, พระครูโสภณจิตตาทิรม²
Phra Anan Adinandho (Phaka)¹, Phra Kru Sophon Chitta Phirom²

(Received: May 28, 2025; Revised: July 19, 2025; Accepted: August 23, 2025)

ชื่อหนังสือ: สถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน

ผู้แต่ง : พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต)

ปีที่พิมพ์ : ครั้งที่ 5 3 มิถุนายน 2566

พิมพ์ที่: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

จำนวนหน้า: 140 หน้า

บทนำ

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) เป็นพระนักวิชาการนักคิดนักเขียนผลงานทางพระพุทธศาสนา รุ่นใหม่มีผลงานทางวิชาการพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมาก ท่านได้รับการยกย่องจากทั้งในและต่างประเทศ เป็นอย่างมากด้วยผลงานของท่านทำให้ได้รับรางวัลและดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์จากหลายสถาบันทั้งในและนอกประเทศ หนังสือ “สถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน” นี้ เกิดจากการพูดการเขียนประกอบคำบรรยายเมื่อปี 2517 ในยุคของ “เหตุการณ์ 14 ตุลาฯ” (พ.ศ. 2516) ได้รวบรวมข้อเขียน บทความ และคำบรรยายต่าง ๆ ของผู้เขียน จัดประมวลเป็นหมวด โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็นปัญหาเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ การวิเคราะห้ปัญหา

¹⁻² มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา / Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Nakhonratchasima Campus
Corresponding author, e-mail : anan.pha@mcu.ac.th โทร. 0853420177

และแนวทางการแก้ไขปัญหาที่มีในคณะสงฆ์หลายประเด็นด้วยกัน รวมถึงการถามตอบเกี่ยวกับความมั่นคงในอุดมคติของสถาบันสงฆ์ในตอนท้ายเล่ม จากนั้นได้จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่อเป็นธรรมทาน ถวายเป็นพระราชกุศลแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยคณะกรรมการองค์การนิสิตบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พิมพ์ครั้งพิเศษ ตุลาคม 2558 มีความยาว 127 หน้า ผู้วิจารณ์มีความสนใจและได้รับแรงบันดาลใจในเนื้อหาของหนังสือเป็นพิเศษ โดยเฉพาะประเด็นที่ว่าด้วย “ปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าของสถาบันสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน (พิจารณาในแง่การศึกษา)” ซึ่งจะได้นำเสนอเนื้อหา และ นำเสนอบทวิจารณ์ในประเด็นดังกล่าวดังต่อไปนี้ ได้แก่ ปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าด้านการศึกษาของสถาบันสงฆ์นี้ผู้เขียน (พระพรหมคุณาภรณ์) ได้นำเสนอประเด็นที่น่าสนใจไว้ 6 หัวข้อด้วยกันคือ 1. บทบาทด้านการศึกษาของสถาบันคณะสงฆ์ในสังคมไทยแบบเดิม, 2. บทบาทด้านการศึกษาของสถาบันคณะสงฆ์ในสังคมไทยสมัยใหม่, 3. สภาพปัญหาอันเกิดจากการแยกการศึกษาของประชาชนทั่วไปออกจากการศึกษาของคณะสงฆ์, 4. ความไม่สมดุลในการจัดการศึกษาที่รัฐมีต่อระบบการศึกษาทั่วไปกับการศึกษาของคณะสงฆ์, 5. ข้อเสนอต่อความไม่พอใจของกลุ่มที่เรียกร้องให้มีการทำลายสถาบันคณะสงฆ์ โดยวิธีการให้รัฐจัดการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมทั่วถึง, และ 6. ว่าด้วยความตื่นตัวในสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมที่เกี่ยวพันถึงการปฏิบัติตัวในคณะสงฆ์

ในอดีต สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันที่มีบทบาทสูงเคียงคู่กับสถาบันชาติมาเป็นเวลานาน สถาบันสงฆ์มีพระสงฆ์เป็นแกนนำ ส่วนสถาบันของชาติมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ทั้งสองสถาบันนี้ต่างได้ช่วยกันสร้างสรรค์และจรรโลงสังคมไทยให้สถิตสถาพรสืบมาโดยลำดับ แต่ปัจจุบันนี้ลักษณะของสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก งานที่พระสงฆ์เคยทำในสมัยก่อน เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล การสาธารณสุข สงเคราะห์ การพิพากษา อรรถคดีต่างๆ เป็นต้น ได้ถูกหน่วยงานของรัฐนำไปดำเนินการเอง ตามรูปแบบของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งรัฐจักต้องจัดบริการให้แก่ประชาชน จนทำให้บทบาทของพระสงฆ์ที่เคยรับผิดชอบต่องานของสังคมมีลักษณะไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าที่ควร แม้พระสงฆ์เป็นจำนวนไม่น้อยก็พลอยเข้าใจไปว่า ตนเองไม่ค่อยได้ทำงานอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมเท่าไรนัก ต่อเมื่อพระราชวรมุนีได้ชี้แจงออกไปจึงทำให้เกิดความเข้าใจและรู้สึกได้ว่า ปัจจุบันนี้พระสงฆ์ยังทำงานอันเป็นประโยชน์ต่อสังคมมากมายหลายด้าน เป็นแต่เพียงขาดการชี้แจงในแนวทางที่ถูกต้องเท่านั้น จึงทำให้มีคนมองพระสงฆ์ไปในลักษณะต่างๆ นานา เป็นไปในรูปการติเตียนและโจมตี มีไม่น้อยที่กล่าวทำนองว่า พระสงฆ์เอาเปรียบสังคม ที่ถึงกับว่าควรทำลายสถาบันพระพุทธรศาสนาหลงเสียทั้งหมดก็มี ปัญหาเกี่ยวกับคุณค่าของสถาบันสงฆ์ในสังคมปัจจุบัน (พิจารณาในแง่การศึกษา) ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอทั้ง 6 ประเด็น และ นำเสนอบทวิจารณ์ดังต่อไปนี้

เนื้อหา

เนื้อหาสาระในหนังสือเรื่อง “สถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน ” แบ่งออกเป็น 6 บท ตามลำดับดังนี้

1.ว่าด้วยบทบาทด้านการศึกษาของสถาบันคณะสงฆ์ในสังคมไทยเดิม ผู้เขียนได้เสนอว่า สังคมไทยแบบเดิมนั้นวัดมีสถานะเป็นศูนย์กลางของชุมชนหลายด้าน โดยเฉพาะด้านการให้บริการทางการศึกษา การศึกษาที่จัดทำโดยวัดหรือคณะสงฆ์แต่เดิมนั้นมีคุณสมบัติเหมาะสมสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างน้อย 3 ประการ หรือ 3 ด้านด้วยกันคือ

1.1 ให้ความเสมอภาคให้โอกาสทางการศึกษาแก่ทุกคนอย่างเท่าเทียม

1.2 ผู้สำเร็จการศึกษาในระบบเดิมออกมาแล้วก็จะอยู่รับใช้สนองความต้องการของชุมชนเป็นบุคลากรมีคุณค่าต่อชุมชนต่อไป

1.3 ผู้อยู่ในวัดครองเพศเป็นพระภิกษุสามเณร แม้บทบาทการเป็นผู้ให้คือที่สามารถทำหน้าที่อบรมสั่งสอนให้ความรู้แก่ประชาชนได้จะมีน้อยกว่าผู้เรียนอันมีลักษณะเป็นเพียงผู้รับ แต่ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าควรมองพระภิกษุสามเณรผู้เข้ามาศึกษาเล่าเรียนนั้นว่าเป็นผู้เข้ามาคอยรับเอาผลประโยชน์จากสังคม หากแต่ควรจะถูกมองว่าพระภิกษุสามเณรเหล่านั้นเป็นสมาชิกคนหนึ่งจากสังคมที่ร้องขอเข้ามาเพื่อแสวงหาโอกาสรับบริการทางการศึกษาจากคณะสงฆ์มากกว่า ดังนั้นบทบาทด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ในสังคมไทยเดิมจึงมีคุณค่าคุณประโยชน์ เป็นฝ่ายอนุเคราะห์แก่สังคมที่สูงมาก

2. ว่าด้วยบทบาทด้านการศึกษาของสถาบันคณะสงฆ์ในสังคมไทยสมัยใหม่

บทบาทในด้านการศึกษาของสถาบันสงฆ์ในสังคมสมัยใหม่ ผู้เขียนเสนอว่า เป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงมีผลทำให้สถานการณ์การศึกษาของไทยจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงไป ผลที่เห็นเด่นชัดสำหรับการเปลี่ยนแปลงนี้ก็คือ เมื่อรัฐได้เข้ามาจัดการดูแลด้านการศึกษาของไทยด้วยตัวเองอย่างเด็ดขาดแล้ว บทบาทหน้าที่ด้านการศึกษาของคณะสงฆ์ที่เคยมีต่อชุมชนมายาวนานก็ถูกนำออกไปด้วย การจัดการศึกษาโดยภาครัฐในหลักการถือเป็นเรื่องที่ดี หากยังไม่บรรจบปัญหาในการที่จะทำให้การศึกษาระบายไปยังทั่วทุกชุมชนทุกท้องถิ่นอย่างทั่วถึง โดยเฉพาะในถิ่นทุรกันดารห่างไกลนั้นเมื่อการศึกษาโดยภาครัฐเข้ามาและตัดการศึกษาโดยสถาบันสงฆ์ออกไปก็มีสภาพเหมือนถูกตัดขาดออกไปจากระบบการศึกษาทั่วไปด้วย ผู้เขียนได้สรุปผลกระทบที่เกิดจากการแทนที่การศึกษาของคณะสงฆ์โดยระบบการศึกษาสมัยใหม่ว่ามีอยู่ด้วยกัน 2 ส่วน ซึ่งแต่ละส่วนมีข้อปลีกย่อยอยู่อย่างละ 3 ประการ ดังนี้

2.1 ที่เกิดผลกระทบกับชุมชนท้องถิ่น

1. การศึกษาโดยรัฐ(สมัยใหม่)ไม่สามารถให้บริการจัดการศึกษาแก่ประชาชนได้ทั่วถึง แม้เพียงระดับขั้นมูลฐานประถมศึกษาเพื่อให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ก็ยังไม่สามารถจัดการให้เกิดขึ้นครอบคลุมทั่วทุกพื้นที่

2. ในถิ่นที่สามารถจัดการศึกษาในขั้นต้นๆ เช่น ประถมศึกษาได้ การศึกษาก็กลายเป็นทางใต้ไปสู่การศึกษาขั้นสูงๆ ขึ้นไปอันมีอยู่เฉพาะในเมืองและในกรุงตามลำดับ ในจำนวนนี้จึงมีเฉพาะเด็กที่พ่อแม่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีเท่านั้นถึงจะมีสิทธิ์ได้เรียนต่อในขั้นสูงๆ ส่วนเด็กที่พ่อแม่ยากจน แม้จะมีสมมติ แต่หากไม่มีระบบช่วยเหลือจากรัฐเช่นการให้ทุนด้วยแล้วก็มีแต่จะต้องออกมาช่วยพ่อแม่ทำไร่ทำนาไม่อาจพัฒนาตนให้มีความรู้ในระบบการศึกษาได้

3. เด็กที่ได้เข้าศึกษาต่อในเมืองและในกรุง เมื่อออกมาแล้วก็ออกจากชุมชนนั้นไปเลย มุ่งหน้าไปรับราชการหรือประกอบอาชีพชั้นสูงในเมืองหลวงไม่ได้กลับมาเหลียวแลรับผิดชอบชุมชนของตนอีก หรือ แม้หากมีเหตุให้ต้องกลับมาทำงานในท้องถิ่นนั้นก็มักจะเข้ากับท้องถิ่นเดิมของตนได้ไม่ดีเพราะระบบการศึกษาที่ได้รับนั้นได้ทำให้เขากลายเป็นคนอื่นไปเสียแล้วมิใช่คนของชุมชนอีกต่อไป

2.2 ที่เกิดผลกระทบกับการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์

1. เมื่อรัฐแยกเอาการศึกษาไปจัดทำเองแล้ว การศึกษาในระบบเก่า(ของวัด)ก็ไม่ได้ได้รับการเอาใจใส่ ทั้งไม่รู้สึกรู้ว่าเป็นการศึกษาด้วย ผลจึงทำให้การศึกษาในระบบเก่าเสื่อมลง หรืออย่างน้อยก็ไม่อำนวยประโยชน์เท่าที่ควรจะได้จึงเป็นการเสียไปทั้งสองทาง

2. การศึกษา(ของรัฐ)กลายเป็นเครื่องมือแบ่งแยกคนออกจากชุมชนของตน โดยทำให้คนที่มีโอกาสดีกว่าถูกแยกตัวออกมาจากชุมชนนั้นๆ กลายเป็นบุคคลที่ไม่สนองต่อความต้องการของชุมชนของตน การศึกษาจึงไม่ได้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของชุมชนไม่ได้ผลิตคนไว้ช่วยปรับปรุงชุมชนอีกต่อไป

3. การศึกษากลายเป็นเครื่องมือแบ่งแยกชนชั้นคนให้ห่างกันยิ่งขึ้น กลายเป็นว่าตั้งแต่เรามีระบบประชาธิปไตยมาคนจนยังม่โอกาสได้รับการศึกษาน้อยลง คนมีฐานะดีได้รับการศึกษามากขึ้น นอกจากการนำเสนอผลกระทบดังที่กล่าวแล้วเบื้องต้น ผู้เขียนยังได้สรุปทิ้งท้ายด้วยว่า “ระบบประชาธิปไตยเท่าที่เป็นมา เลยอดเหมือนว่าจะทำให้คนแบ่งแยกชนชั้นกันมากขึ้น ทำให้คนมั่งมีห่างจากคนจนมากยิ่งขึ้น ช่วงว่างห่างไกลกันมากขึ้น ทั้งที่ในสังคมเดิมจะเป็นสังคมสมบูรณาญาสิทธิราชย์ หรือศักดินาก็ตาม (แต่กระนั้น) คนก็ยังมีโอกาสได้รับการศึกษาเท่าเทียมกันมากกว่านี้”

3. สภาพปัญหาอันเกิดจากการแยกการศึกษาของประชาชนทั่วไปออกจากการศึกษาของคณะสงฆ์

ประเด็นนี้ผู้เขียนเสนอว่า เมื่อรัฐแยกเอาการศึกษาสำหรับประชาชนไปดำเนินการเองฝ่ายเดียวแล้ว การศึกษาในวัดและพระสงฆ์ถูกปล่อยขาดให้สถาบันสงฆ์จัดการเองโดยลำพัง เมื่อถูกปล่อยปละละเลยจึงเป็นว่าการศึกษาคณะสงฆ์ลดบทบาทลงเหลือเพียงการสืบทอดประเพณี ทั้งเลื่อนลอยและอ่อนกำลังลงโดยลำดับ เพราะการคงอยู่ที่เดิมในขณะที่สังคมเคลื่อนจากไปแล้วนั้นไม่สัมพันธ์กับสภาพวิถีชีวิต ไม่มีพลังจูงใจความสนใจ ไม่อยู่ในวงความสนใจของคนอีกต่อไป แต่กระนั้นผู้เขียนก็ยังกล่าวถึงด้านมีคุณประโยชน์ของการศึกษาของคณะสงฆ์ แยกเป็น 2 ข้อใหญ่ ดังนี้

3.1 สถาบันการศึกษาคณะสงฆ์คือวัดในชุมชนนั้นๆ ยังเป็นที่ซึ่งคนทุกระดับฐานะและความสามารถจะสามารถเข้ามาสู่และรับเอาประโยชน์จากการศึกษาที่จัดโดยคณะสงฆ์ได้ คนมีความสามารถดีก็กลายเป็นผู้นำในการช่วยพัฒนาท้องถิ่นในชุมชนนั้น

3.2 เมื่อคนมีโอกาสน้อยกว่าแยกตัวออกจากชุมชนไปศึกษาหาความก้าวหน้าในเมืองและในกรุงแล้ว คนที่ไม่มีโอกาส ฐานะทางเศรษฐกิจไม่ดีก็ถูกทอดทิ้งให้กลับไปทำไร่ทำนา อย่างดีพอได้อาศัยประเพณีเก่าคือเข้าวัด พอได้มีโอกาสศึกษาบ้างเล็กๆ น้อยๆ เห็นทางเปลี่ยนแปลงชีวิตบ้าง จึงหมายความว่าการศึกษาของพระแม่จะถูกปล่อยปละละเลยจากภาครัฐแต่ก็ยังมีส่วนช่วยกู้หรือค้ำจุนสังคมไว้ด้วยการทำหน้าที่สำคัญคือให้การศึกษแก่ผู้ด้อยโอกาสได้อยู่

4. ความไม่สมดุลในการจัดการศึกษาที่รัฐมีต่อระบบการศึกษาทั่วไปกับการศึกษาของคณะสงฆ์

ความไม่สมดุลที่ว่า ผู้เขียนได้ชี้ให้เห็นถึงความไม่สมดุลในเรื่องการให้ทุนหรือให้การสนับสนุนของรัฐเป็นหลักว่าเมื่อเทียบกับภาคส่วนอื่นๆ แล้ว การศึกษาของพระสงฆ์จัดได้ว่าอยู่อันดับรั้งท้ายทุกรายการ โดยผู้เขียนได้ยกสถิติขึ้นมาเทียบ เป็นต้นว่า ในระดับมหาวิทยาลัยที่มีนักศึกษาทั้งหมด 72,501 คน (พ.ศ.2516) รัฐลงทุนให้โดยใช้งบประมาณถึง 861,907,900 บาท คิดเป็นรายหัวตกรายละ 50,000 บาทต่อการผลิตบัณฑิตระดับปริญญาตรีหนึ่งคน ในขณะเดียวกันสำหรับสถาบันสงฆ์ซึ่งมีนักเรียนอยู่ราวสองแสนรูป(พ.ศ.2512)รัฐกลับให้งบประมาณด้านการศึกษาเพียงราวๆ ปีละ 1,500,000 - 2,500,000 บาท คิดเป็นรายหัวแล้วตกเพียงรายละ 100 - 200 บาทต่อรูปต่อปีเท่านั้น ดังนั้นผู้เขียนจึงได้เสนอและตั้งคำถามเป็นแง่คิดเอาไว้ว่า

4.1 ในเมื่อการศึกษาของสถาบันสงฆ์เป็นการศึกษาที่อำนวยความสะดวกชาวบ้านยากจน แต่รัฐให้งบประมาณเพียงเล็กน้อย ส่วนการศึกษาในระบบของรัฐ ซึ่งผู้รับการศึกษาส่วนมากมีโอกาสน้อยอยู่แล้วแต่รัฐให้งบประมาณจำนวนมาก ดังนี้เท่ากับว่า รัฐใช้เงินภาษีอากรของประเทศส่วนใหญ่มาบำรุงเอาใจคนจำนวนน้อยที่ได้เปรียบทางสังคมและทอดทิ้งการศึกษาสำหรับชาวบ้านในชนบทซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ของประเทศใช้หรือไม่

4.2 ด้วยงบประมาณเพียง 1.5 - 2.5 ล้านบาทสำหรับพลเมืองที่เป็นพระภิกษุสามเณรที่มีอยู่ถึง 2 - 3 แสนรูป จะสามารถค้ำคั่นสถาบันสงฆ์ให้ทำงานได้มากมายเพียงใด และ จะให้การศึกษามหาวิทยาลัยมีประสิทธิภาพเพียงใด

4.3 การศึกษาของพระสงฆ์ที่แม้จะมีเงินลงทุนเล็กน้อย แต่ยังดำเนินอยู่ได้เช่นนี้ นอกจากเพราะไม่ให้ เป็นล่าเป็นสันสืบเปลืองงบประมาณในทุกทางแล้ว ยังอาศัยว่าได้รับการอุปถัมภ์จากประชาชนในรูปของการ บริจาคทำบุญเป็นสำคัญ ส่วนฝ่ายของภาครัฐนั้นก็ได้อำนาจมาจากประชาชนเช่นกันในรูปของภาษีอากร นิสิต นักศึกษานั้นเป็นผู้ได้รับความช่วยเหลือจากประชาชนโดยทางอ้อมจึงมักไม่ค่อยรู้ตัวว่าได้ใช้จ่ายเงินของ ประชาชน เป็นผู้ได้รับเงินจากประชาชนมาใช้ประโยชน์มากที่สุด ข้อเท็จจริงจึงเป็นว่า นิสิตนักศึกษาที่ส่วนใหญ่ เป็นผู้ได้เปรียบทางสังคมอยู่แล้วกลับได้เปรียบมากขึ้นได้โอกาสมากขึ้น ในกรณีการณ์ที่มีเสียงจากในหมู่ นักศึกษา(บางกลุ่มบางหมู่)ตำหนิติเตียนคณะสงฆ์ว่าไม่ได้ทำอะไรคอยแต่จะเอาเปรียบสังคม ตลอดเวลาควร จะทำลายสถาบันคณะสงฆ์เหล่านี้ลงเสีย กลับจะกลายเป็นว่านักศึกษานั้นเสียเองที่หมิ่นเหม่กับการถูกติเตียนว่า เป็นผู้เอาเปรียบสังคมมากที่สุด

5. ข้อเสนอต่อความไม่พอใจของกลุ่มที่เรียกร้องให้มีการทำลายสถาบันคณะสงฆ์ โดยวิธีการให้รัฐ จัดการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมทั่วถึง

ข้อเสนอนี้ต่อเนื่องมาจากประเด็นที่แล้ว กล่าวว่ามีมูลเหตุมาจากนักศึกษาบางกลุ่มเกิดความไม่พอใจ ในวิธีการดำเนินการของคณะสงฆ์บางอย่างจึงโจมตีว่าไม่ได้ทำอะไรคอยแต่จะเอาเปรียบสังคม ซึ่งในขั้นนี้ ผู้เขียนจึงได้เสนอว่า เมื่อหากมองเห็นว่าสถาบันสงฆ์นั้นไร้ประโยชน์คอยแต่จะเอาเปรียบสังคม และต้องการที่ จะทำลายลงจริงๆ ก็ทำได้เพียงแต่ให้รัฐเข้าไปจัดการให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงทุกท้องถิ่นเท่านั้น เมื่อการศึกษาของรัฐเดินทางไปถึงจำนวนพระเณรก็จะลดลงทันตา แต่ด้วยเหตุเพราะรัฐยังไม่อาจจัดการให้ การศึกษาแก่ประชาชนของตนอย่างทั่วถึงได้ เหตุใดจึงไม่หาวิธีผ่อนเบาด้วยการส่งเสริมคณะสงฆ์ให้คอยทำงาน ส่วนนี้ แทนที่จะคิดทำลาย เหตุใดจึงไม่ช่วยคิดหาวิธีทำให้การศึกษาคณะสงฆ์เป็นประโยชน์มากที่สุด

6. ความตื่นตัวในสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตัวในคณะสงฆ์

บทบาทรับผิดชอบสังคมอย่างนั้นอย่างนี้ ก็ไม่ทำ หรือทำก็ทำไปในทางไขว่เขว ทำให้เสียหายหรือ กลายเป็นเอาเปรียบสังคมไปดูเหมือนว่า เวลาเรานึกถึงปัญหา เรามักนึกในแง่เป็นคนละพวกคนละฝ่าย นึกว่า นั้นเป็นอีกพวกหนึ่ง อีกฝ่ายหนึ่ง มีความไม่ตืออย่างนั้นๆ เราจะต้องจัดการทำลายเสีย แทนที่จะนึกว่านั่นก็เป็น ส่วนหนึ่งของสังคมเดียวกัน ที่เราจะต้องรับผิดชอบด้วย จุดต้นตอสาเหตุของความไม่ตมึนอยู่ที่ไหน บทบาท หน้าที่อะไรจะทำให้มันดี ถ้าทำให้ถูกต้องอย่างนี้ๆ มันจะมีส่วนช่วยเกื้อกูลเป็นประโยชน์อย่างไรเมื่อเป็นกัน อย่างที่ว่านั้น ความคิดแก้ไขปรับปรุงจึงมักกลายเป็นอันเดียวกับความคิดทำลาย และความเป็นปฏิปักษ์ ขัดแย้งกัน แทนที่จะเป็นการเข้าร่วมมือช่วยเหลือกันน่าวิเคราะห์ว่า ความรับผิดชอบต่อสังคมคืออะไรแน่ การ รับผิดชอบต่อสังคม ย่อมรวมถึงความตระหนักในภาวะที่ตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคมนั้น และการที่ตนมีส่วน รับผิดชอบในปัญหาทั้งหลายของสังคมนั้นด้วยการรับผิดชอบต่อปัญหานั้น ไม่ได้หมายเพียงการรับผิดชอบใน การที่จะเป็นผู้แก้ปัญหาเท่านั้นการมองความรับผิดชอบต่อสังคมเพียงในแง่ของการเป็นผู้แก้ปัญหาเท่านั้น เป็นการพราง ตนเองอย่างสำคัญ เป็นการแยกตัวออกไปต่างหาก และยกตัวเป็นผู้กล้าหาญจากภายนอกที่จะมาแก้ปัญหา ให้แก่ผู้อื่นในสังคม

วิจารณ์

ในอดีต สถาบันสงฆ์เป็นสถาบันที่มีบทบาทสูงเคียงคู่กับสถาบันชาติมาเป็นเวลานาน สถาบันสงฆ์มีพระสงฆ์เป็นแกนนำ ส่วนสถาบันของชาติมีองค์พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ทั้งสองสถาบันนี้ต่างได้ช่วยกันสร้างสรรค์และจรรโลงสังคมไทยให้สถิตสถาพรสืบมาโดยลำดับ แต่ปัจจุบันนี้ลักษณะของสังคมไทยได้เปลี่ยนแปลงไปมาก งานที่พระสงฆ์เคยทำในสมัยก่อน เช่น การศึกษา การรักษาพยาบาล การสาธารณสุข สงเคราะห์ การพิพากษา อรรถคดีต่างๆ เป็นต้น ได้ถูกหน่วยงานของรัฐนำไปดำเนินการเอง ตามรูปแบบของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยซึ่งรัฐจะต้องจัดบริการให้แก่ประชาชน จนทำให้บทบาทของพระสงฆ์ที่เคยรับผิดชอบต่องานของสังคมมีลักษณะไม่ปรากฏเด่นชัดเท่าที่ควร การเรียบเรียงเนื้อหาสาระในหนังสือเรื่อง “สถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน” มีประเด็นที่น่าสนใจควรแก่การนำมาวิจารณ์ ซึ่งมีทั้งส่วนที่เป็นจุดเด่นของการเขียน รวมทั้งประเด็นที่ผู้เขียนได้นำเสนอหลักการสำคัญทางพระพุทธศาสนา ที่ผู้วิจารณ์เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ซึ่งเป็นการแสดงตามทัศนะของผู้วิจารณ์ ในส่วนเนื้อหาสาระที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยนั้น ผู้วิจารณ์จะนำหลักฐานมาอ้างอิงมาสนับสนุนทัศนะที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยในประเด็นนั้นๆ มีรายละเอียดเนื้อหาการวิจารณ์ ตามลำดับดังต่อไปนี้

1. บทบาทด้านการศึกษาของสถาบันคณะสงฆ์ในสังคมไทยเดิม ผู้เขียนเสนอว่าการศึกษาของสถาบันสงฆ์นั้นมีความสำคัญและจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกับความต้องการของสังคมไทยเดิมหลายด้าน อย่างเช่นว่า เป็นที่ให้โอกาสทางการศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงเท่าเทียม เป็นที่ผลิตบุคลากรมีคุณภาพให้กลับคืนไปรับใช้ในชุมชนนั้น เป็นที่สามารถฝากฝังบุตรหลานให้ได้รับการศึกษาที่ดีขึ้นได้

2. บทบาทด้านการศึกษาของสถาบันคณะสงฆ์ในสังคมไทยสมัยใหม่ ผู้เขียนเสนอว่า การจัดการศึกษาสมัยใหม่นั้นมีผลกระทบต่อชุมชนและการศึกษาคณะสงฆ์อย่างมีนัยสำคัญ เป็นต้นว่า เมื่อจัดแล้วแต่ก็ไม่สามารถทำได้อย่างทั่วถึงจึงเกิดช่องว่างด้านการศึกษาระหว่างเด็กในเมืองกับเด็กในชนบท การศึกษาชั้นสูงยังต้องเข้าสู่ในเมืองมากขึ้นจึงเกิดข้อจำกัดให้เหลือเพียงเด็กที่มีความพร้อมด้านฐานะจริงๆจึงจะมีสิทธิ์เข้าเรียนได้ เด็กที่เข้าเรียนในเมืองเมื่อออกจากชุมชนไปแล้วก็ออกไปเลยไม่ได้กลับมาร่วมรับผิดชอบต่อชุมชนอีกเพราะระบบการศึกษาได้ทำให้เป็นคนอื่นจากชุมชนของตนไปเสียแล้ว ผลพวงสืบทอดมาจากระบบการศึกษาไทยสมัยใหม่ อย่างที่เห็นได้ชัดเจนก็คือ การแยกคนมีความสามารถออกจากชุมชน สร้างช่องว่างทางโอกาส และรายได้ระหว่างคนเมืองกับคนชนบทให้กว้างยิ่งขึ้นก็เกิดจากระบบคัดกรองทางการศึกษานี้ เพราะเมื่อระบบการศึกษามีลักษณะดูถูกกีดกันหัวกะทิจากชนบทแล้วนำไปรับใช้ในเมือง ชนบทก็อ่อนแอขาดเรี่ยวแรงขีดความสามารถที่แข่งขันพัฒนาตนเองให้เจริญเทียมหน้ากับภาคส่วนอื่นๆ ได้ แต่กระนั้นก็ยังมียีกประเด็นหนึ่งที่ผู้วิจารณ์ไม่เห็นด้วยกับผู้เขียนนัก ที่ว่า การศึกษาในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชแบบเดิมว่าดีกว่าการศึกษาในระบอบประชาธิปไตย เพราะข้อความนี้ไม่ได้เป็นจริงทั้งหมดเสียทีเดียว เฉพาะในด้านความล้าหลัง และ การไม่อาจสร้างสำนึกความเป็นไทยให้คนตระหนักถึงสมรรถภาพความสามารถพึ่งพาตนเองได้ของตน ระบบการศึกษาแบบเก่าที่ไร้ความหวังมีอย่างแฉะๆ ตั้งแต่ต้นนั้นเทียบไม่ได้กับการศึกษาที่ให้ความหวังจินตนาการถึงชีวิตที่ดีกว่าในระบอบประชาธิปไตยอย่างเทียบไม่ได้ จริงอยู่ว่าระบบการศึกษาแบบสมบูรณาญาสิทธิราชไม่ได้ดึงคนชนบทออกไปรับใช้เมือง แต่การศึกษาแบบสมบูรณาญาสิทธิราชก็ดึงคนออกไปรับใช้บุคคลคือเจ้าขุนมูลนาย ซึ่งหากจะเทียบความเจริญที่การศึกษามอบให้แล้ว การรับใช้บุคคลได้แก่เจ้าขุนมูลนายนั้นเป็นวัตถุประสงค์ที่แย่เสียยิ่งกว่าการรับใช้เมืองเสียอีก เพราะอย่างน้อยการรับใช้เมืองก็ยังถูกมองได้ว่าเป็นการสร้างคุณประโยชน์แก่สังคมได้บ้าง แต่การรับใช้เจ้าขุนมูลนายนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้คนแสวงหาประโยชน์จากการทำนาบนหลังคน

ผู้วิจารณ์เห็นด้วยเป็นอย่างยิ่ง แต่ก็คิดว่าควรมีข้อท้วงติงไว้เล็กน้อย เป็นต้นว่า การให้ความเสมอภาคให้โอกาสที่เท่าเทียมทางการศึกษาในระบบเก่าดังที่ผู้เขียนเสนอไว้นี้ก็มีข้อเสียที่ต้องคำนึงถึงด้วยเช่นกัน เป็นต้นว่า ขาดประสิทธิภาพ ขาดเอกภาพในการส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้เรียนมีโอกาสพัฒนาขีดความสามารถของตนให้ถึงขีดสุดพึงมีพึงเป็นได้ ขาดการพัฒนาองค์ความรู้ ขาดการพัฒนาผู้สอนบุคลากรให้มีมาตรฐานหรือคุณภาพเท่าเทียมกัน ขาดระบบที่สามารถรองรับการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ เป็นต้น พูดง่าย ๆ ว่า ความเท่าเทียมและโอกาสในระบบการศึกษาแบบเก่านั้นถือเป็นความเท่าเทียมภายใต้ขอบเขตข้อจำกัด ไม่ใช่ระบบที่ยั่งยืนหรือสามารถนำมาแข่งขันกับระบบอื่นที่มีได้หากไม่มีการปรับเปลี่ยนแก้ไของค์ประกอบบางอย่างให้ดีขึ้นกว่าที่เคยเป็นมานี้เสียก่อน

3. สภาพปัญหาอันเกิดจากการแยกการศึกษาของประชาชนทั่วไปออกจากการศึกษาของคณะสงฆ์ ผู้เขียนเสนอว่าเมื่อรัฐแยกการศึกษาสำหรับประชาชน การศึกษาของวัดก็ถูกละเลยจนอ่อนกำลังไม่อยู่ในวงความสนใจของคนอีกต่อไป แต่ก็ยังมีข้อดีเหลืออยู่บ้างเช่น ยังเป็นที่พึ่งแก่ลูกหลานคนด้อยโอกาสตามชนบทให้พอมีที่ได้อาศัยเล่าเรียนได้ การศึกษาของวัดแม้จะถูกปล่อยปละละเลยจากภาครัฐแต่ก็ยังช่วยกู้หรือค้ำจุนสังคมไว้ด้วยการทำหน้าที่สำคัญ เนื้อหาโดยมากในส่วนนี้ผู้วิจารณ์ค่อนข้างเห็นด้วยอย่างมากที่ เพราะสำหรับการศึกษาของวัดนั้น แม้ กระทั่งปัจจุบันก็ยังถือว่าเป็นโอกาสให้ผู้ด้อยโอกาสทางสังคมได้พึงพิงอาศัยอยู่ถึงแม้จะทำให้ไม่ได้เท่าเทียมการศึกษาที่จัดโดยภาครัฐหรือเอกชนทั่วไปแต่ก็ยังดีกว่าไม่เหลืออะไรไว้เป็นที่พึ่งเลย และแม้ภายหลังงานเขียนของผู้เขียนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2516 เป็นต้นมาสถานการณ์ต่างๆ จะเริ่มคลี่คลายลงไปตามลำดับ ภาครัฐหันมาให้ความสนใจแก่การศึกษาของคณะสงฆ์มากขึ้น ดังเห็นได้จากการมีพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี พ.ศ. 2540 และ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติปี พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) อันเป็นพระราชบัญญัติซึ่งช่วยให้การศึกษาของคณะสงฆ์ถูกยกระดับขึ้นจากเดิมแต่ก่อนมาก แต่กระนั้นการอำนวยความสะดวกหรือให้ความสนใจจากรัฐเมื่อเทียบกับภาคส่วนอื่นๆ ที่ให้บริการด้านการศึกษาซึ่งคล้ายๆ กัน การศึกษาของคณะสงฆ์ก็ยังคงจัดอยู่ในกลุ่มนอกความเอาใจใส่ดูแล ยังคงถูกปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมด้านการสนับสนุนบุคลากรและงบประมาณ ดังนั้น แม้เวลาจะห่างกันมากระหว่างงานเขียนของผู้เขียนชิ้นนี้กับเหตุการณ์ปัจจุบัน แต่นัยยะหรือสาระสำคัญที่งานชิ้นนี้ต้องการสื่อถึงก็ยังคงมีให้เห็นอยู่อย่างครบถ้วนจนน่าตกใจ

4. ความไม่สมดุลในการจัดการศึกษาที่รัฐมีต่อระบบการศึกษาทั่วไปกับการศึกษาของคณะสงฆ์ ประเด็นนี้ควรมีที่ต้องอธิบายเพิ่มเติมสักเล็กน้อยว่า สถิติที่ผู้เขียนนำเสนอมานั้นเป็นสถิติเก่าตั้งแต่ปี พ.ศ.2516 ซึ่งจนถึงขณะปัจจุบันตัวเลขที่ระบุนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไปทั้งหมดแล้ว เป็นต้นว่าสถิติ พ.ศ.2558 จำนวนบัณฑิตระดับชั้นปริญญาตรีมีอยู่เพียงขึ้นปีเดียวถึงประมาณ 3.15 แสนคน เพิ่มขึ้นจากปี พ.ศ.2516 หลายเท่าตัว งบประมาณด้านการศึกษาโดยภาครัฐนั้นก็ได้รับอยู่ถึงปีการศึกษาละประมาณ 412,602.7 ล้านบาท ซึ่งได้แบ่งเป็นของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้งสองเพียงประมาณ 2654.4 ล้านบาท ส่วนที่เหลือนอกนั้นเป็นของมหาวิทยาลัยภายนอกอื่นๆ อย่างไรก็ตามมีเนื้อหาที่น่าสนใจในส่วนท้ายของการนำเสนอของผู้เขียนเบื้องต้นซึ่งได้มีการกล่าวพาดพิงถึงนิสิตนักศึกษา “คำหิณยานิเทศคณะสงฆ์ว่าไม่ได้ทำอะไรคอยแต่จะเอาเปรียบสังคม ควรจะทำลายสถาบันคณะสงฆ์ลงเสีย” ความจริงแล้วงานเขียนของผู้เขียนชิ้นนี้เกิดขึ้นในยุคสมัยที่บ้านเมืองกำลังเข้าสู่วิกฤติจากภัยเผด็จการสถานการณ์ทางการเมืองกำลังลุกโชนเข้าใกล้วิกฤติ 14 ตุลา 2516 ถือเป็นยุคแห่งความวุ่นวายและอภัยภัยที่สุดยุคหนึ่งที่มีชนวนเหตุมาจากสถานการณ์ความผันผวนทางการเมืองของไทย การตื่นตัวทางการเมืองในยุคนั้นเกิดขึ้นทั่วทุกแห่งหนภาคส่วน ผู้คนต่างสาขาวิชาชีพต่างก็เริ่มตั้งคำถามถึงอนาคตและทิศทางการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งหนึ่งในองค์กรที่ถูกตั้งคำถามอย่างมากในตอนนั้นก็คือสถาบันสงฆ์ซึ่งมีลักษณะคลุมเคลือในสายตานิสิตนักศึกษายุคใหม่ ตัวผู้เขียนเองจึงได้เขียนงานชิ้นนี้ขึ้นส่วนหนึ่งก็เพื่อวิพากษ์และตอบคำถามคล้ายข้อสงสัยของยุคสมัยที่ประชาธิปไตยกำลังแบ่งบานขณะนั้นด้วย

งานเขียนชิ้นนี้จึงควรถือเป็นบันทึกประวัติศาสตร์ทางการเมืองในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคณะสงฆ์ที่น่าสนใจควรศึกษาถึง และความเป็นธรรมด้านการจัดสรรงบประมาณสนับสนุนทางการศึกษาซึ่งรัฐไม่ได้ให้ความเป็นธรรมอย่างเพียงพอ เมื่อเทียบโดยสถิติแล้วการศึกษาคณะสงฆ์อันหมายถึงการศึกษาของชาวบ้านที่เสียเปรียบกลับได้ทุนสนับสนุนเพียงเล็กน้อยเมื่อเทียบกับทุนสนับสนุนที่รัฐให้แก่สถาบันการศึกษาอื่นซึ่งเป็นผู้ได้เปรียบโดยธรรมชาติอยู่แล้ว เป็นต้น

5. ข้อเสนอต่อความไม่พอใจของกลุ่มที่เรียกร้องให้มีการทำลายสถาบันคณะสงฆ์ โดยวิธีการให้รัฐจัดการศึกษาแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียมทั่วถึง เนื้อหาส่วนนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงวิธีแก้ไขความไม่พอใจที่คนภายนอกมีต่อการดำเนินงานด้านการศึกษาคณะสงฆ์จนถึงขั้นกล่าวว่าเป็นการเอาเปรียบสังคม ผู้เขียนจึงเสนอว่า รัฐควรเร่งแก้ไขปัญหาด้วยการจัดให้มีการศึกษาแก่ประชาชนอย่างทั่วถึงเร่งด่วน เมื่อการศึกษาของรัฐกระจายเข้าสู่ท้องถิ่นอย่างทั่วถึงแล้วการศึกษาคณะสงฆ์ก็จะลดน้อยถอยลงไปเอง เพราะการศึกษาคณะสงฆ์อยู่ได้นั้นส่วนหนึ่งก็เกิดขึ้นเพราะความไร้ความสามารถของรัฐในการจัดการให้ความเป็นธรรมด้านการศึกษาแก่ประชาชน, ประเด็นสุดท้าย ประเด็นนี้ไม่มีข้อควรหยิบยกมาวิจารณ์เพิ่มเติมมากนัก เพราะเป็นข้อมูลต่อเนื่องมาจากประเด็นที่แล้ว เพียงแต่อาจมีข้อให้สังเกตเล็กๆ เกี่ยวกับการนำเสนอของผู้เขียนที่ผูกเงื่อนไขคุณค่าความคงอยู่ของคณะสงฆ์ไว้กับการทำงานด้านศึกษาสงเคราะห์ในส่วนที่รัฐยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือไม่ถึง คือ ในมุมมองของผู้เขียนขณะนั้น เนื่องด้วยการทำงานด้านการศึกษาที่ขาดประสิทธิภาพของรัฐนั่นเองที่ทำให้การคงอยู่ของคณะสงฆ์มีความจำเป็น แต่หากรัฐจะสามารถจัดการด้านการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพทั่วถึงแล้วการคงอยู่ของคณะสงฆ์ก็อาจหมดความสำคัญลงก็เป็นได้ เฉพาะด้านปริมาณของผู้ที่บวชเรียนซึ่งผู้เขียนคาดการณ์ไว้ว่าจะลดลงในทันทีหากการศึกษาของรัฐเดินทางเข้าไปถึง

6. ความตื่นตัวในสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติตัวในคณะสงฆ์ ประเด็นนี้เริ่มจากการนำเสนอถึงกระแสความตื่นตัวในสำนึกทางสังคมขณะนั้นว่า เริ่มมีการเพ่งมองถึงบทบาทความรับผิดชอบทางสังคมในกลุ่มชนหรือสถาบันต่างๆ ที่กำลังดำเนินอยู่ของไทย เช่นบทบาทสถานะของคณะสงฆ์ จากนั้นจึงได้นำเสนอข้อท้วงติงให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงมิติอีกด้านของปัญหาที่ติดตามมาจากการเพ่งมองนั้นว่า เกิดจากความรู้สึกรู้สึกว่าอยู่กันคนละข้างละฝ่าย เพ่งมองกล่าวโทษซึ่งกันและกันแทนที่จะมองว่าต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จะต้องรับผิดชอบต่อสังคมร่วมกัน ร่วมมือกันมองหาต้นตอส่วนไม่ดีช่วยกันจัดส่วนที่เป็นปัญหาจึงจะช่วยเกื้อกูลให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ แล้วผู้เขียนก็ได้วิพากษ์ถึงการมองโลกของบุคคลสองกลุ่มซึ่งกำลังมีปัญหากันอยู่ขณะนั้น คือ กลุ่มนักศึกษาที่ไม่พอใจคณะสงฆ์ กับ กลุ่มของคณะสงฆ์เอง โดยกล่าวว่า นักศึกษานั้นมีปัญหาที่มองตนเองว่าเป็นคนนอกที่เข้ามาแก้ปัญหาอย่างไม่รู้สาเหตุที่แท้จริง ควรจะทำลายเสีย หรือตนควรจัดการแก้ไข แต่ถ้ามองในแง่มีส่วนร่วมสร้างปัญหาด้วยก็จะเห็นว่าการที่ตนแยกตัวออกมาจากชุมชนที่ดี หรือการดำรงตนอยู่ในภวณักศึกษาอย่างที่เป็นอยู่นี้ก็ดี(ใช้งบประมาณด้านการศึกษาจนมากจนไม่เหลือทุนไว้ให้คณะสงฆ์หรือชนบทพัฒนาพัฒนาตนเอง) ก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สถาบันสงฆ์ต้องตกอยู่ภายใต้สภาพปัญหาอยู่อย่างนี้ แต่อีกแง่หนึ่งก็น่ายินดีที่นักศึกษาซึ่งยุคหนึ่งเคยแยกตัวออกจากชุมชน หรือเคยแสวงโอกาสเหนือกว่าเป็นผู้ได้เปรียบทางสังคม กลับมามีสำนึกทางสังคม จะหันกลับมาช่วยชุมชน จึงเป็นเรื่องน่าอนุโมทนา ส่วนทางด้านสถาบันคณะสงฆ์นั้นผู้เขียนได้วิพากษ์ว่า มิใช่จะพอใจกับสภาพสถาบันสงฆ์หรือการศึกษาของสถาบันสงฆ์เท่าที่เป็นอยู่แล้วนี้เท่าใดนัก ตรงกันข้าม สถานภาพของสถาบันสงฆ์ขณะที่เป็นอยู่นั้นยังห่างไกลจากที่จะให้เรียกว่าอุดมคตินัก แต่การที่เข้าใจว่ามีปัญหาแล้วต้องจะทำลายก็ไม่ใช่ว่าความคิดที่ดีอีกเช่นกัน การมีสำนึกต่อสังคมนั้นจะต้องมีฐานความคิดที่ถูก ต้องรู้จักแยกแยะปัญหากับสิ่งที่มีปัญหาออกจากกัน หากเป็นไปได้ก็อาจทำให้สิ่งที่ปัญหาให้กลับมาเป็นสิ่งแวดล้อมประโยชน์ขึ้นมาได้ กล่าวโดยเปรียบเทียบเท่าที่เห็นว่าพระสงฆ์ที่ศึกษาหาทางร่ำเรียนอะไรนั้นก็ไม่ใช่เป็นการเอาเปรียบ สถาบันสงฆ์ถึงแม้จะอยู่ใน

สภาพที่เสื่อมโทรมก็มีใช้ว่าจะไร้คุณค่า แต่ทั้งนี้ การที่ได้ชื่อว่าไม่เอาเปรียบสังคมอย่างเดียวยังคงยังไม่เพียงพอที่จะเรียกพระสงฆ์ที่ดีได้ จนถึงที่สุดคุณค่าของสถาบันสงฆ์ในแง่การศึกษาดังที่ได้กล่าวมาแล้ว ก็อาจจะเป็นที่มาของปัญหาอย่างหนึ่งได้เหมือนกัน ซึ่งอาจเป็นปัญหาระดับความเป็นความตายของพระพุทธศาสนาเลยก็ว่าได้

สรุป

ผู้เขียนได้เสนอแนะถึงความรับผิดชอบที่แท้จริงต่อสังคมที่มีความสัมพันธ์ระหว่างบทบาทของสถาบันสงฆ์กับนโยบายรัฐด้านการศึกษากว่าถ้าการต้องเข้ามาาร่วมกันรับรู้แก้ไขปัญหาย่างไม่แบ่งแยกว่ามีฝ่ายเขาฝ่ายเรา เพราะทุกฝ่ายต่างก็อยู่ฝ่ายเดียวกันคือ ฝ่ายที่รวมตัวกันเป็นสังคมไทย นอกจากนี้ยังได้ทั้งประเด็นไว้ให้คณะสงฆ์ได้คิดเพิ่มเติมด้วยว่า นอกจากสำนึกรับผิดชอบทางสังคม เช่นการให้บริการทางการศึกษาแก่ประชาชนผู้ด้อยโอกาสแล้ว คณะสงฆ์ควรจะได้ตระหนักยิ่งขึ้นไปในบทบาทสถานะของตนด้วยว่า คือ การปฏิบัติตามศาสนธรรมคำสอน อันได้แก่ การขจัดขัดเกลากิเลส ตลอดจนทั้งให้ความรู้และแรงบันดาลใจด้านศีลธรรมแก่ประชาชนอันเป็นสาระสำคัญของการดำรงอยู่ของศาสนาและสถาบันสงฆ์ด้วย

ข้อดีหนังสือเล่มนี้

ผู้เขียนได้นำเสนอเนื้อหาสาระสถาบันสงฆ์ กับ สังคมปัจจุบัน ในลักษณะการแสดงทัศนะของตนที่ตั้งอยู่ภายใต้กรอบความเชื่อตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ความน่าชื่นชมในการให้เหตุผลได้อย่างหลักแหลมของผู้เขียน ซึ่งแม้จะเริ่มด้วยประเด็นพิพาทคือ การเพ่งเล็งสำนึกรับผิดชอบทางสังคมที่นักศึกษามีต่อสถาบันสงฆ์ แต่สุดท้ายแล้วผู้เขียนก็ยังสามารถชักจูงด้วยเหตุผลให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสถาบันสงฆ์นั้นว่าไม่ใช่ปัญหาที่จะเกิดขึ้นได้โดยลำพังโดดเดี่ยว หากแต่มีภาคส่วนอื่น เช่น รัฐ และ ตัวนิสิตนักศึกษาเองที่มีส่วนร่วมรับผิดชอบด้วย การเน้นย้ำให้เกิดสำนึกว่าทั้งนักศึกษาและสถาบันสงฆ์ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของกันและกันในระบบการศึกษา มีหน้าที่ซึ่งจะต้องให้ความเห็นใจช่วยเหลือกันมากกว่าจะมาจ้องจับผิดทำลายล้างจึงนับเป็นวิธีที่ฉลาดช่วยเปิดพื้นที่ให้ทุกฝ่ายได้กลับมาที่มียืนร่วมกันได้อีกครั้งอย่างงดงาม แต่ทั้งนี้ การให้เหตุผลในทำนองนี้ก็เชื่อว่าจะมีผลดีไปเสียทั้งหมดอย่างน้อยในแง่หนึ่งสำหรับการอ้างเหตุผลเช่นที่ว่านี้ก็เหมือนการปกปิดหลีกเลี่ยงไม่ยอมที่จะพูดถึงความจริงอีกด้านหนึ่ง ความจริงที่ว่าภายในตัวคณะสงฆ์เองก็มีปัญหาเกิดขึ้นอยู่จริง ๆ เช่น ความพยายามรักษาความเก่าแก่ล้าสมัยไว้มากเกินไป ขาดวิสัยทัศน์ ขาดกลไกการปรับตัวให้สอดคล้องกับสังคมสมัยใหม่ ขาดการปลูกฝังจิตสำนึกจุดมุ่งหมายความรับผิดชอบทางสังคมเป็นต้น

ข้อเสนอแนะ

ประเด็นหนึ่งที่ผู้เขียนค้างคาเอาไว้ คือ เรื่องความรับผิดชอบทางสังคมในแง่ที่มีนัยพิเศษถึงสถาบันสงฆ์ที่ว่า แม้คุณค่า(ด้านการศึกษา)ของสถาบันสงฆ์จะเป็นข้อพิสูจน์อย่างดีว่าพระสงฆ์ไม่ได้เอาเปรียบสังคม... แต่การมีคุณค่าอย่างหนึ่งก็อาจเป็นเหตุให้เกิดปัญหาซ้อนขึ้นมาอีกอย่างก็ได้ คุณค่าของสถาบันสงฆ์(ในด้านการศึกษา)ดังที่กล่าวมานี้ จึงอาจเป็นทางมาแห่งปัญหาใหญ่ถึงขั้นความเป็นความตายของพระพุทธศาสนาเลยก็ได้ เนื้อความจบลงเพียงเท่านี้ ทำให้ผู้อ่านอาจเกิดความสงสัยขึ้นมาได้ว่าผู้เขียนกำลังต้องการที่จะสื่อสารอะไรกันแน่ เหตุใดจึงกล่าวถึงคุณค่า(ด้านการศึกษา)ของสถาบันสงฆ์ว่าจะนำปัญหาใหญ่ถึงขั้นความเป็นความตายมาให้พระพุทธศาสนาได้ ซึ่งในข้อนี้หากถามความเห็นของผู้วิจารณ์ก็คิดว่าผู้เขียนอาจกำลังกล่าวถึง วิธีการที่สถาบันสงฆ์มุ่งความสนใจไปแต่เพียงการจัดระบบการศึกษาจนมากเกินไป แต่กลับละเลยการปฏิบัติตาม

หลักศาสนธรรมอันเป็นจุดมุ่งหมายหลักจุดมุ่งหมายเดิมของการบวชการที่จุดมุ่งหมายหลักถูกทำให้กลายเป็นจุดมุ่งหมายรอง และการจุดมุ่งหมายรองถูกยกขึ้นมาแทนที่จุดมุ่งหมายหลัก ซึ่งแม้จุดมุ่งหมายทั้งสองจะไม่ขัดแย้งกันและไม่มีส่วนเสียในตัวเอง แต่หากว่าจัดลำดับให้ความสำคัญผิดไปเสียแล้วผลก็อาจหมายถึงความตายของศาสนาก็ได้ และ ผู้วิจารณ์ยิ่งรู้สึกหนักแน่นขึ้นไปอีกในข้อสันนิษฐานนี้เมื่อได้อ่านประโยคหนึ่งของผู้เขียนที่ว่า “อย่างไรก็ตามการได้ชื่อว่าไม่เอาเปรียบสังคมหาเพียงพอให้เป็นพระสงฆ์ที่ดีควรแก่อัฐิของชาวบ้านไม่ อย่างน้อยจะต้องคำนึงไว้ด้วยถึงพุทธภาษิตที่ว่า”

“เสโย โยโคโฬ ภุตโต ตโต อคคิสิขุโปโม

ยญเจ ภุญเชยย หุสสิโล รุฐูปินทอ สญญโต”

แปลว่า กินก่อนเหลืกเผาไฟที่ลุกไหม้เป็นเปลว ดีกว่าเป็นผู้ทุศีลไร้สำวร บริโภคอาหารของราษฎร คือ เบื้องแรกของผู้บวชนั้นจะต้องเป็นอยู่ด้วยความสำรวมศีลาจารวัตรเป็นพื้นฐานเป็นจุดประสงค์หลัก ดำเนินตนตามทางแห่งมรรคาปฏิบัติสมควรแก่สมณสาธูปก่อน ส่วนเรื่องอื่นๆ เช่นการศึกษาและการให้การศึกษา นั้นเป็นจุดประสงค์รองก็ทำไปตามหน้าที่ ทำเท่าที่พอทำได้ให้ดีที่สุด จึงเรียกได้ว่าประโยชน์ตนไม่เสียประโยชน์ท่านก็ไม่เสีย สมประโยชน์ด้วยกันทุกฝ่าย ศาสนาก็จะมั่นคงดำรงอยู่ได้นาน

เอกสารอ้างอิง

คณินนิตย์ จันทบุตร. (2543) แนวคิดทิศทางการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์(บก.). (2544) . จาก 14 – 6 ตุลาคม. พิมพ์ครั้งที่ 3, กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ผจงจิตต์ อธิมนันทะ. (2543). สังคมและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539) พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2554) พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2558). สถาบันสงฆ กับ สังคมปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธัมม์ ในเครือสำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545.